

Besim Tibuk'la Mehmet Mermerci ve İşadamlığı Üzerine

Liberal Düşünce Dergisi editörü Melih Yürüşen'in Liberal Demokrat Parti Genel Başkanı Besim Tibuk ile yaptığı söyleşi.

Yürüşen: Kendisini 1992 yılında kaybettiğimiz rahmetli Mehmet Mermerci, sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, iş dünyasında farklı bir iş adamı portresi çiziyordu. Rahmetli Mermerci'nin farklılığı, herşeyden önce, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi sorunlarına son derece tutarlı ve sağlam bir liberal perspektiften bakmasından ve bu perspektife dayanarak getirdiği çözümleri yetkili siyasi çevrelere, kurumlara veya odakları mektuplarla yılmak nedir bilmeden sunmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca O, teorik olarak savunduklarını kendi pratiğine, yani iş hayatına da aynı tutarlılıkla yansıtması bakımından da etkileyici bir karakter olarak beliriyordu. Örneğin iş hayatında devletten teşvik almamayı prensip edinmişti. **Liberal Düşünce**, bu nedenle, hem rahmetli Mermerci'yi yeniden hatırla(t)mak ve anmak, hem de bu vesileyle bazı kavramlar ve sorunlar üstünde daha derinlemesine düşünüp tartışabilmemiz için ikinci cildinin bu ilk sayısında Mehmet Mermerci konusundaki yazılara ağırlıklı bir yer veriyor.

Siz, liberalizmi bir bütün olarak savunma iddiasında olan ve programını liberal ilkeler ve değerler üstünde bina ettiğini deklare eden bir partinin, Liberal Demokrat Parti'nin başındasınız. Ve aynı zamanda iş dünyasının içinden geliyorsunuz. Partinizin, Türkiye'nin sorunlarına bakış açısı ve onlar için öngördüğü

çözümlerle rahmetli Mehmet Mermerci'nin aynı hususlardaki pozisyonu arasında da tam bir paralellik kurmak mümkün. Sanırım bu noktada hemen şu soruyu sormamız gerekir: Rahmetli Mermerci'yi tanıyor muydunuz? Tanıyor idiyse, Sizi LDP'yi kurmaya götüren fikri süreç içinde ondan etkilendiniz mi?

Tibuk: Büyük bir beğeniyle takip ettiğim derginizin ikinci yılının ilk sayısı için hakikaten çok güzel bir tercih yapmışsınız. Mehmet Mermerci olayı önemli bir olaydır ve Türk iş hayatının bir yüz akıdır.

Ben, Mehmet Mermerci'yi geç tanıdım. İlk mektup yolladığı kişilerin içinde değilim. Çünkü bizim şirketimiz kurulduğu zaman ufak bir şirketti, sonra büyüdü. Mehmet Mermerci'yi tanımam 88 sularında oldu. O sıralarda Turizm Yatırımcıları Derneği'ni kuruyorduk. Turizm Yatırımcıları Derneği'nin fikir babası ve organizatörü de bendim. Barlas (Küntay) Bey'den rica ettim bu derneği organize etmeye yardımcı olmasını. Ve Barlas Bey'in başkanlığında bu derneği kurunca, Mehmet Bey de bu derneğin bir üyesi olarak geldi. Böylece onunla tanışmış olduk.

Sonraları kendisiyle aramızda yakın bir dostluk oluştu ve birlikte sohbet ettikçe fikirlerimiz ne kadar yakın olduğunu gördüm. Tabii giderek kendisini daha yakından tanıma fir-

satını buldum ve tanıdıkça çok da takdir ettim. İşadamları içinde en çok takdir ettiğim kişidir. Bunu o hayattayken de belirttim; şimdi de söylüyorum her platformda. Çünkü Mehmet Mermerci, tam devletçi bir ortamda iş hayatına atılan bir işadamıdır: 60'larda, yani 60'lar biliyorsunuz, devletçiliğin egemen olduğu, devletten izin almadan tuvalete bile gidemeyeceğiniz yıllardı. İşte O, böyle bir ortamda liberal felsefeyi çok kesin, tavizsiz biçimde müdafaa etmiştir.

Elbette onun bunu müdafaa etmesinden devletçi kafadaki insanlar rahatsızlık duymuşlardır; fakat ses çıkaramamışlardır. Çünkü Mehmet Mermerci'nin büyük bir medeni cesareti vardı. O sıralarda işadamları, onun gibi düşünseler bile böyle yapamamışlardır. Bunun sebebi onların işlerini tamamen yahut çok önemli ölçüde devletle yürütmeleridir. Ankara'dan aldıkları teşvikler bunun önemli bir boyutudur. Çünkü devletle işin olmasa bile devlete mecbursun. Bir fabrika kuruyorsun, en ufak parçasını getirmek için Ankara'dan teşvik alıyorsun. Bu neredeyse bütün yatırım alanları için geçerli. Yani Ankara herkesi bağlamış.

Bu dönemler tabii Süleyman Demirel dönemleridir. Kulakları çınlasın, kendini özel sektörcü, liberal diye tanıtıyor. Hiç alakası yok. Tamamen devletçi kafada bir yönetim var. Bir yanlış anlamayı düzeltmeliyiz; sadece Halk Partisi dönemi değil, Adalet Partisi dönemi de tam bir devletçi yönetim dönemidir. Nitekim rahmetli Özal'ın DPT'de bulunduğu dönem de tam bir devletçi dönemdir. Çünkü herşeyi teşvikle yaptın mı devletçisindir.

Bu zihniyete karşı Mehmet Mermerci'nin sözkonusu mücadelesi beni çok etkiledi tabii. Ama belirttiğim gibi, ben kendisini geç tanıdım. Geriye dönerek baktım ne yaptığına. Ve hiç şüphesiz şunu hiç unutmamak ve önemini ısrarla vurgulamak lazım: Mehmet Mermerci elinden gelen herşeyi yapmıştır. Demek istiyorum ki, fikirlerini oturup da arkadaş toplantılarında söylemek yerine mektuplar yaza-

rak ifade etmiş, hiç olmazsa bir sorumluluğu yerine getirmiştir. Bazı insanlar vardır konuşurlar konuşurlar, sonra da ben söylemişim derler. Halbuki o bu kadarla yetinmemiştir; önce, önemli bulduğu kişilerin listesini tutmuş, ardından cesurca onlara mektupla hitap etmiştir. Mektupla hitap etmesinin güzel tarafı da şu: Mektup kolay okunuyor tek tek gittiği için. Büyük bir kitap yollasaydı kimse okumazdı.

Yürüşen : *Size de geldi mi bu mektuplardan?*

Tibuk: Mektuplara ben yetişemedim. Değim gibi geç tanıştığımız için birkaç mektup geldi bana ancak. O da son zamanlarında. Kaldı ki, esas olan, yani mektupların önemli olduğu dönem 70'ler dönemidir; tarihlerine bakarsanız. O bakımdan, tamam, Mehmet Mermerci'yle öyle çok yakın dostluğumuz oldu, beraber seyahatlere çıktık, sohbetler ettik; ama bütün bunlar, o asıl dönemin sonrasında olan durumlardı.

Yürüşen: *Peki rahmetli Mermerci'nin düşünce dünyanızın şekillenmesinde belli bir etkisi oldu mu?*

Tibuk: Hayır, olmadı tabii. Ben o zamanlar, yani onunla tanıştığım sıralarda düşünceleri çoktan netleşmiş bir kişiydim. Düşüncelerim çok netti. Bununla birlikte, onunla tanışınca en azından fikir dünyası kendime çok yakın olan bir işadamını bulmanın zevkini, sevincini tattım. Birçok konuda Mehmet Mermerci'nin ülkeye büyük bir hizmet yaptığı şeklindeki kanaatimi özellikle vurgulamak istiyorum. Bir işadamının medeni cesaretle ortaya çıkıp hiç bıkmadan, işler aksine giderken moralini bozmadan Türkiye'nin sorunları konusunda dönemin hakim zihniyetine tamamen ters düşen fikirleri içeren mektuplar yazmaya devam etmesi çok takdir ettiğim bir işti.

Yürüşen: *Rahmetli Mermerci'nin iş dünyasında pek desteklenip teşvik edilmediği çok açık. TÜSİAD'la sürekli bir gerilim yaşadığını biliyoruz. Bunda elbette sizin demin belirttiğiniz*

faktörün, yani işadamlarının işlerini Ankara'dan yürütmek zorunda olmalarının etkisi çok büyük. Ama daha az önemli gibi görünmekle birlikte, aslında etkisi hiç azımsanmaması gereken bir başka faktör, iş dünyasının, bir bütün olarak liberal düşünceye, liberalizme, uzak durması ve ona şüpheyle karşılaması diye düşünüyorum. Size göre, çok yakın tarihi bir kenara bırakırsak, Türkiye'de işadamları, genel olarak, liberal düşünceye yakınlık duymuşlar mıydı veya yakınlık duymak gibi bir dertleri var mıydı?

Tibuk: Yoktu, tabii yoktu. Türk işadamları ortama uyan insanlar. Onlar bakıyorlar ki devletle iş yapılıyor, bunu gereklerini yerine getiriyorlar. Bunu söylerken onların devletle ille de mal alma satma ilişkisine girdiklerini kastetmiyorum; ama onlar devletin teşvikleriyle, onun izniyle, yol göstermesiyle iş gören insanlar. Devletle de ticari ilişkileri olan insanlar. Tabii bunlar Mehmet Mermerci'ye biraz kıskançlıkla, biraz da sinirlenerek baktılar. Yani tıpkı bir karakoyun gibi; akkoyunların içinden bir karakoyun çıkıyor, aleyhte şeyler söylüyor.

Halbuki işadamlarının kabahati yok bunda. Çünkü işadamları ortama uymak zorunda. Mesela en büyük devletçi kuruluş Koç kuruluşudur. Ama Koç kuruluşunu tenkit edemeyiz. Çünkü bir sermaye birikimi yapmıştır, bir hizmet yapmıştır. Günahı ile, sevabı ile önemli bir kuruluştur. Sabancı da bunlardan biridir. Devletten destek ve teşvik gören. İşadamlarının neredeyse hepsi böyledir. Bunların içinde sadece Mehmet Mermerci'nin bu yolda olması bazılarını kıskandırmıştır. Çünkü Mehmet Mermerci'nin bu lüksü vardı. Zengindi. İşini genişletmek için devletten üç kuruşluk teşviğin peşinde koşacak adam değildi. İşini de tamamen kendi parasıyla kurmuş, doğru bir yöne yatırım yapmıştı. Bilhassa bu blue-jean kumaşı meselesinde. Üstelik fikir ihtirası olan bir insandı o.

Bu yüzden işadamlarının onu fazla sempatik bulduklarını söyleyemem. TÜSİAD'la so-

runları vardı o zamanlar mesela. Çünkü TÜSİAD devletçi bir kuruluştur. Şimdi yeni yeni liberal şeyler söylüyor ama moda olduğu için söylüyor. TÜSİAD hiçbir zaman liberal olmamıştır; devletle işadamları arasında bir lobi kuruluşu şeklinde, ama daha ziyade ortama uyum sağlamaya yönelik bir teşekküldür bana göre. Zaten TÜSİAD'ın bütün politikalarına, geçmişte yaptıklarına bakarsanız, göreceksiniz ki, devlete "beni şöyle idare et, bana yol göster" demiştir her zaman; halbuki "beni idare etme, bana yol gösterme" demesi gerekirdi onun. "Özel sektör istediğini yapar, yanlış yaparsa bedelini kendisi öder"; böyle bir felsefe TÜSİAD'a hiçbir zaman hakim olmamıştır. TÜSİAD'daki üyelerin çoğu devletle iç içe olan insanlardır. Bunu da yadırgamıyorum, kınamıyorum, ayıplamıyorum. Normal birşey bu. Ama Mehmet Mermerci'nin özelliğini belirtmek açısından söylüyorum bunu.

Yürüşen: İş dünyası, ekonominin devlet tarafından kontrol altına alındığı ve düzenlenmek istendiği bir ülkede böyle davranmak zorundaydı. Mehmet Mermerci'yi bu çerçevede gerçek bir non-konformist olarak nitelemek hiç de yanlış olmaz. Bu durumda, onun, kendi temel etkinliklerini düşünmek olarak gören ve muhalefete, herhangi bir şekliyle non-konformizme özel bir önem veren çevrelerce takdir edilmemesinin sebepleri size göre nedir?

Tibuk: Türk aydınları o sıralarda sosyalizmin etkisi altındaydılar. O zaman solcu olmak bir modaydı. Aydın olmakla sosyalist/solcu olmak arasında bir gereklilik ilişkisi kurulurdu. Aydınsanız zaten doğal olarak solcuydunuz; aynı şekilde solcuysanız aydın. Oysa, biliyorsunuz, sosyalizm dünyanın en basit teorisidir. Görünüştaki karmaşıklığının altında dünyayı, insan ilişkilerini üç beş kavrama, bu kavramlar arasındaki ilişkilere indirgeyen bir fikri yapıdır: Emek, sermaye, artıdeğer ve sömürü. İşte bu kadar. Bu yüzden bir kimsenin solcu olmakla kendisini aynı zamanda aydın saymasını hiç "emek" verilmeden, bedavadan kazanılmak istenen bir paye, dolayısıyla bir çeşit

“sömürü” olarak görürüm. Oysa, öteki teoriler, örneğin liberalizm bilgi, beceri ve analitik düşünme ve muhakeme etme yeteneği ister. Nitekim ikincisinin birinciye olan üstünlüğünü tarih bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Marksizm, ilk anda verdiği izlenimin aksine, acınası basitliğiyle insanlığı açlığa, fakirliğe ve ölüme sevk etmiştir. Buna karşılık liberal değerlerin iktisadi ve siyasi pratiğe yansıdığı ülkelerin çeşitli alanlardaki sorunlarla çok daha efektif bir şekilde başedebilmişlerdir.

Ne yazık ki, aydınlarımız kolay olduğu sosyalizme için sahip çıktılar ve birçok aydınımız, güya görüşlerini revize ettikleri izlenimi vermeye çalışarak hâlâ o yolda devam ediyor. En değişmiş görünenler de bile -eğer o kuşaktansalar hele- biraz kazıdığımız zaman sol zemin ortaya çıkıyor; tıpkı koyu bir astar vurulmadığı takdirde bir türlü boya tutmayan, ne kadar çabalarsanız çabalayın asıl rengini ele veren duvarlar gibi.

Bu Türkiye'nin büyük bir şanssızlığıdır. Çünkü solculuk aynı zamanda devletçiliktir; sosyalizm devletçidir. Bu anlayış Türkiye'nin devletçi cumhuriyetten gelen totaliter geleneği ile birleştiği zaman ortaya korkunç bir tablo çıkar. Nitekim, Türkiye'nin en totaliter dönemi aslında örtülü olarak büyük ölçüde Sovyetler Birliği'nin örnek alındığı 1930'la 1946 arasındaki adı konmamış komünist dönemdir. Celal Bayar'ın kısa bir başbakanlık dönemi hariç, sözünü ettiğim yıllar arasında Türkiye tam anlamıyla kuzeyindeki komünizm modelinden e-sinlenmiştir.

Türkiye'de aydın kavramına imtiyaz verici bir paye gibi değerlendirenlerin, amiyane bir tabirle aydın geçinenlerin kökleri bu dönemlerde aranmalıdır. Kendilerini bu anlamda aydın olarak niteleyenler, kendileri ne kadar aksini iddia ederlerse etsinler, ne dünyadaki gelişmeleri takip etmektedirler, ve ne de insanlığın yeni yönelimlerini gerçek anlamıyla kavramaktadırlar. Aynı tradisyon Türkiye'de maalesef devam ediyor. Nitekim basınıımızda

da bu tradisyonu sürdürenler belli köşebaşlarını tutmuşlardır.

Türk aydınlarının hali böyleyken, Mehmet Mermerci'nin değerinin onlar tarafından anlaşılıp takdir edilmesini beklemek abes bir şey olurdu tabii. Kaldı ki, kendilerini aydın olarak niteleyenlerin koyu bir devletçiliğe daha da dogmatik bir şekilde bağlandıkları bir dönemde Mehmet Mermerci'nin tutarlı ve tavizsiz liberal çıkış yapması kayda değer bir olaydır. Onun yaptıklarını daha da değerli kılmaktadır. Çünkü, hiç unutulmaması, akıldan çıkarılmaması gerekir ki, Mehmet Mermerci liberal değerleri ve politikaları savunduğu sıralarda komünizm daha çökmemiştir; hâlâ sosyalizmin ülkeyi kurtarabileceği ümitleri vardır. Bu olgu, 60'ların ikinci yarısından itibaren kendini göstermiş, 70'lerin tümünü kaplamıştır. Türkiye, neredeyse, komünist bir darbeye bile maruz kalabilecekti 12 Mart'tan önce. Bu nedenle, tarihsel bir perspektiften bakıldığında Mehmet Mermerci'nin farklılığını çok iyi görüyorsunuz; yakın tarihimizde olup bitenler Mehmet Mermerci'nin haklılığını, dolayısıyla değerini ortaya çıkarıyor.

Yürüşen : *Bu noktada, sanırım, bir olguya dikkat çekmemiz gerekir. Mehmet Mermerci bir işadamıydı. Türkiye'de sanılanın aksine çok etkili olan sol söylem işadamına ve genel olarak işadamlığına son derece negatif anlamlar yükliyordu. Bu durumda, Mehmet Mermerci'nin aslında geleceğin trendini temsil ettiğini ancak dünyadaki büyük dönüşümün ortaya koyduğu fikirlerine, kendi dünya kavrayışlarını bir çeşit entellektüel despotizmle Türkiye'de yaşayan insanlara empoze etme gayretinde olan çevrelerin kayıtsız kalmalarını yahut ondan haberdar olmamalarını şaşırtıcı bulmamak gerekir diye düşünüyorum. Fakat konunun Mehmet Mermerci'yi aşan bir boyutu daha var ki, bu da, sol diskurun işadamını ve işadamlığını devamlı olarak "sömürü"nin değişik tezahürleriyle ilişkilendirmesinin Türk toplumu üzerindeki etkileri. Bu etkiler konusunda ne düşünüyorsunuz?*

Tibuk: İşadamları hakkında olumsuz bir imaj çizmek için işadamlılığını negatif değerlerle yan yana getirmek sol söylemin tipik özelliklerindedir. Ancak Türkiye'de çok ilginçtir, halkımız bu tür bir söylemin etkisinde kalmamıştır, kalmamaktadır da. Bunu halkımızın akıllı oluşuna bağlıyorum. Kısaca halkımız bu söylemden etkilenmiyor. Bundan etkilenen çevre, tuhaftır, halkta bu etkiyi yaratmak isteyen çevre. Buna göre, bu çevreler kendileri söyleyip kendileri dinliyorlar; inandırmak isterken kendileri inanmaya başlıyor. Neticede halkımız kendine iş bulan, üreten, yaratan kimselelere karşı çok saygılı, çok sempatik. Bu bakımdan Türk halkını, bu söyleme karşı geçmişte de çok bilinçli görüyordum; bugün de çok bilinçli görüyorum. Yani halkımız işadamlarına pozitif bakıyor. Bakın mesela halk arasında bir anket yapın; bu ankette Türk halkının işadamları konusunda pozitif düşünceleri ve görüşleri olduğunu göreceksiniz.

Tabii bu noktada Türk işadamlarının hakkını yememek gerek. Şunu inkar etmemek lazım: Türkiye kumaşı çok sağlam işadamlarına sahiptir; çünkü bunlar liberal olmayan bir sistem içinde, şöyle veya böyle zengin olmuşlardır, ama, paralarını daima ülke için kullanmışlardır. Lüks içinde yaşamamışlardır. Paralarını vakıflara, eğitime sağlık hizmetlerine yöneltmişlerdir. Bu nedenle Türk iş hayatı içinde olanları belki ben tenkit ediyorum devletçi zihniyete sahip oldukları için ama, genel olarak yaptıkları işlere, genel toplama baktığım zaman hepsini takdir ediyorum. Kişileri biraz da kendilerini içinde buldukları şartlarla değerlendirmek gerekir. İşadamlarımızın çok büyük bölümü devletçiydi; çünkü şartları o zaman öyle bulmuşlardı. Bir Mermerci kadar kültürlü değildi bazıları; konunun önemini kavramamışlardı belki bu yüzden veya belki siyasi cesaretleri yoktu. Bunun için herkesi niye Mehmet Mermerci gibi olamadı diye suçlamak hem yanlış olur, hem de ne akla sığar ne de vicdana .

Yürüşen: Öyleyse bireysel girişimi, yani işa-

damlarını ekonominin temel dinamiği olarak kabul eden bir partinin, Liberal Demokrat Parti'nin Genel Başkanı ve iş hayatının içinden gelen bir kişi olarak, işadamlarına ve işadamlılığın nasıl baktığınızı, bunlardan ne anladığınızı kısaca anlatır mısınız?

Tibuk: Şimdi biz parti olarak, düşündüklerimizi çok açık söyleyen, doğruları çok kesin bir şekilde vurgulayan bir partiyiz. İşadamlarına özel bir sempati, farklı bir yakınlık duyduğum yahut kendim de iş dünyası içinden geldiğim için değil ama bir hakikat olarak şunu ortaya koymak gerekir: Sadece Türkiye'de değil bütün dünyada, insanlığa en büyük hizmetleri yapanlar, gerçek birer kahraman olarak anılması gerekenler arasında işadamları en önde yer almaktadırlar.

Bu işadamı, bir kamyon şoförü olabilir, bir ufak mavnanın sahibi olabilir, bir fabrikanın sahibi olabilir. Ne olduğu mühim değil. Fakat bir işadamı insanlar için üreterek, onların hayatlarında ihtiyaç duydukları mal veya hizmet üretimini karşılayarak insanları mutlu eden, onların hayatlarını kolaylaştıran kişidir. Bu yüzden onların gerçek kahramanlar statüsünü kazandıklarını söylemek mübalağa sayılmamalıdır; onlar, bu statüyü gerçekten hak etmektedirler; yoksa onları belli bir teori çerçevesinde kalarak, onları o teorinin bakış açısıyla ezbere yargılayanlar ve bazen bu yargılarını insanlık düşmanı olduklarını ispatlarcasına "infazlara" dönüştürenler değil.

Tabii bu konuda işadamlarında belli bir çekingenlik bulunduğunu söylemek gerekir. İşadamları genellikle yaptıklarının ne kadar önemli olduğunu söylemezler bu yüzden. Halbuki biz öyle değiliz. Biz parti olarak, işadamlarını, gerçek iş yaratanlar gerçek insanseverler ve vatanseverler olarak görüyoruz. İş yaratmak diyorum bakın bu çok ama çok mühim. Çünkü ekonomi şudur: ekonomi insanların maddi-manevi ihtiyaçlarının tatmin edilme sürecidir. Bu sürecin içinde direkt ve aktif olarak rol alanlara işadamı diyoruz.

Şimdi bu sürecin içinde bu şekilde rol alan kişi, girişimde buldukları alanlarda insanların maddi-manevi ihtiyaçlarını optimum seviyede kaliteli olarak karşılıyorsa büyüyordur; karşılayamıyorsa iflas ediyordur. Bu risk alabilecek bir cesarete sahip olmak demek. Bu açıdan değerlendirildiğinde, işadamlarını, neden ülkelerine ve insanlığa büyük hizmetler veren kişiler olarak gördüğümüz iyice ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeği net bir biçimde ortaya koymak lazım. Biz siyasi parti olarak bu ger-

çeği söylüyoruz; doğru olduğu için söylüyoruz. Yoksa niyetimiz popülist bir mesaj vermek değildir.

Yürüşen: *Sayın Tibuk, bu söyleşi için Liberal Düşünce olarak size teşekkür ediyoruz.*

TİBUK : Ben de Liberal Düşünce'yi, ülkemizin yetiştirmiş olduğu çok değerli bir şahsiyeti özel bir biçimde gündeme getirdiği için kutluyor; büyük bir sorumluluğu üstlendiğiniz için teşekkür ediyorum.